

Cüneyt Akın

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Afyon/Türkiye
Professor, Afyon Kocatepe University/Faculty of Arts and Sciences/Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures, Afyon/Turkiye

eposta: cuneytakin@aku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6230-7222> - [RorID: https://ror.org/03a1crh56](https://ror.org/03a1crh56)

Zelkif Polat

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler/Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Afyon/Türkiye
Lecturer Doctor, Afyon Kocatepe University/Department of Economics and Administrative Sciences/Political Science and Public Administration, Afyon/Turkiye

eposta: zpolat@aku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0177-7247> - [RorID: https://ror.org/03a1crh56](https://ror.org/03a1crh56)

Atıf/Citation: Akın, C. & Polat, Z. 2024. Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/40 *-**. <https://doi.org/>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	23.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	14.03.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.09.2024

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATININ DİL POLİTİKASI¹

Öz

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), kuruluş felsefesi bakımından bir *dil-politik* temel (Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi-Türk Konseyi) üzerine inşa edilmiştir. Avrupa Birliği ise, *ekonomi-politik* bir temel üzerine (Kömür Çelik Birliği) inşa edilmiştir. Avrupa Birliği'nin yapısında bir dil birliği olmayışına çözüm olarak geliştirilen *farklılıkta birlik* düşüncesi, uzlaşma kültürü ile temelleri atılmış bir birlik (AB) için yerinde bir düşünce olarak görülebilir. Türk devletleri için ise *uzlaşma, farklılıkta birlik* yerine, *aynılıkta birlik* üzerine inşa edilebilir düşüncesindeyiz. Türk devletleri için *aynılık*, en başta *dil* için söz konusudur. Bu durumda Avrupa Birliği'nin *farklılıkta birlik* düşüncesinin aksine, ortak dil, din ve tarihin oluşturduğu kültürel kalıtımın Türk Birliği oluşturmada bir başat unsur olarak kullanılması sağlanmalıdır. Dolayısıyla, gelecekte kurulabilecek bir Türk Birliği modelinde ilk uzlaşma maddesi *dil birliği* olmalıdır. Çalışmada, söz konusu dil birliği bağlamında bağımsız Türk devletlerinin dil

¹ Makale, "Türk Devletleri Teşkilatının Türk Birliğine Dönüşme İmkânının İncelenmesi" başlıklı tamamlanmamış Doktora Tezi çalışmasından üretilmiştir

politikaları ve Türk Devletleri Teşkilatının dil politikası ele alınacaktır. 12 Kasım 2021 tarihinde kurulan Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türk Birliği'ne dönüşme yolunda atması gereken adımlardan biri, Türk devletleri arasında ortak alfabe ve yazı diline geçişi sağlamaktır. Ancak, bu konuyla ilgili olan 121 maddelik bildiriye herhangi bir bahse rastlanmamaktadır. Dolayısıyla, ortak iletişim dili üzerine atılacak adımların, Türk Devletleri Teşkilatı zirvelerinde alınacak kararlarla bildirilmesi ve "dil-politik" temeller üzerine inşa edilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın, bu çerçevede daha somut adımlar atması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, dil birliği, dil politikaları, alfabe (abece)

LANGUAGE POLICY OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES

Abstract

The Organization of Turkic States was built on a language-political foundation (Cooperation Council of Turkic Speaking States-Turkic Council) in terms of its founding philosophy. The European Union, on the other hand, was built on an economic-political foundation (Coal and Steel Union). The idea of unity in diversity, which was developed as a solution to the absence of a linguistic unity in the structure of the European Union, can be seen as a suitable idea for a unity (EU) whose foundations have been laid with a culture of consensus. For Turkish states, we think that reconciliation can be built on unity in sameness rather than unity in difference. For Turkish states, the sameness is in question primarily for language. In this case, contrary to the European Union's idea of unity in diversity, it should be ensured that the cultural heritage created by the common language, religion and history is used as a dominant element in creating the Turkish Union. Therefore, we believe that the first reconciliation item in a future Turkish Union model should be language unity. In the study, the language policies of the independent Turkish states and the language policy of the Organization of Turkish States will be discussed in the context of the said language union. On November 12, 2021, one of the steps that the Turkish Official Organization must take towards transforming into the Turkish Union is the transfer of a common written language and alphabet among the Turkish states. However, there is no mention of this issue in the 121-item report. Therefore, the steps to be taken on the common language of communication need to be communicated through the decisions to be taken at the Organization of Turkic States summits, and the Organization of Turkic States, which is built on "linguistic political" foundations, needs to take more concrete steps in this context.

Keywords: Organization of Turkish States, Independent Turkic Republics, language unity, language policies, alphabet

Giriş

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Türkistan bölgesi ve Türk cumhuriyetleri için umut vaat eden bir dönemin başlangıcı olarak kabul edildi. Ancak, ulus devletlerin ve milli kimliklerin oluşturulması süreci, öngörüldüğü kadar sorunsuz olmadı (Purtaş 2011: 11). Sosyalist dönem, farklı kültürlerin ve etnik grupların bir araya getirilmeye çalışıldığı, zaman

Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası

içinde alt kimliklere yönelik değişen derecelerde dolaylı veya dolaysız asimilasyon politikalarının uygulandığı bir dönemi ifade etmektedir; planlı dil ve kimlik politikaları, tarihi Türkistan halklarının geçmişleriyle olan doğal bağlarını kopma noktasına getirmişti. Bu nedenle, 1991'deki bağımsızlık döneminde Türkistan coğrafyasındaki Türk Cumhuriyetleri, sadece devletlerini oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda kimliklerini de yeniden inşa etmek durumunda kalmışlardır (Horata 2007: 122). Bunun yanında, Türk devletlerinin bağımsızlıklarını ilan etmelerinden sonra akla gelen sorulardan biri de *Türk Birliği (Turan)* kurulabilir mi? sorusu olmuştur. Ancak bu soru da cevabı zor sorulardan biri olarak güncelliğini korumaktadır.

Frankofon dünya, Arap dünyası, İspanyol dünyası benzeri bir dil coğrafyası teşkil eden Türk dünyası, Meksika ve Bolivya arasındaki farklılık gibi, geniş bir coğrafyada ortak bir kültürü paylaşmakta (Türkiye-Kazakistan vd.) ve farklılıklardan çok, dil, din ve kültür bağlamında benzerliklere sahip bir kültür havzası oluşturmaktadır (Purtaş 2017: 94). Söz konusu benzerliklerden biri olan dil birliği, Türk devletlerinin bir araya gelmesinde temel unsurlardan biri olarak dikkati çekmektedir. Dil birliği demek, ortak kimlik, kültür ve tarihin var olması demektir. Türk tarihine baktığımızda Ötüken'den Anadolu'ya kadar bütün Türkistan coğrafyasında geçmişten bugüne Türk dilinin en temel yapıtaşı olduğu görülecektir. Mustafa Kemal Atatürk'ün veciz ifadesiyle, *Türk demek, Türkçe demektir*, dolayısıyla, Türk birliği demek, en başta dil birliği demektir. Bu bağlamda, Gaspıralı İsmail Bey'in *dilde, fikirde, işte birlik* ifadesinin en başında yer alan *dil* sözcüğü, Türk birliğinin tarih boyunca temelini oluşturmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız Türk devletlerinin dil politikalarında birtakım önemli hususlar söz konusu olmuştur. Bunlar üç ana başlıkta ele alınabilir:

1. Ülkenin ulusal dillerinin statüsünün yeniden sağlamaştırılması
2. Rus dilinin statüsünün değişmesi (ve Rusça'nın kaldırılması)
3. Ulusal azınlıkların dillerinin desteklenmesi.

Bütün bağımsız cumhuriyetlerde atılan ilk adım, tek bir ulusal dilin devlet dili işlevi gördüğü toplumsal tek dillilikti. Bunun bir istisnası, Rusçanın resmî dil olduğu Beyaz Rusya'ydı. Rusça, 1995 yılında yapılan bir referandum sonucunda ikinci devlet dili olarak kabul edilmişti. Kazakistan ve Kırgızistan'da Rusça resmî statüye sahipti. Bu devletlerde, dil durumunun fiili iki dillilik olduğu belirtilmekteydi. Hatta çok dillilik mevcut çok etnikli profilin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Rusçanın bir etnikler arası dil olarak yüksek bir statüsü bulunmaktaydı. Ancak, bu statünün durdurulması bazı engellerle karşılaşıyordu. Bunlar: 1. Rusça konuşan tek dilli büyük bir nüfus 2. Rusya aidiyeti hisseden nüfusun Rusça

temayülü 3. Ortak dil olarak Rusçayı kullanan çok etnikli nüfus 4. Rusça dışındaki bazı dillerin işlevsel olarak sınırlılığı (Hogan-Brun vd. 2012: 594).

Yukarıda belirtilen durumların yanında, ulusal dillerin Rusçanın etkisinden kurtarılması ve ulusal dillerin aslı hâllerine döndürülmesi hedef olarak benimsenmişti. Yeni yazı ve dilbilgisi kuralları ile yeni bir dil politikası şekillenmişti. Millî isimlere tekrar dönülmesi, yer isimlerinin millîleştirilmesi, geleneksel kültürün kelimelerinin canlandırılması ve nihayetinde Kiril alfabesi yerine Latin alfabesine geçme kararlarının alınması bu politikalara örnek olarak gösterilebilir (Öztürk 2020: 107).

Sovyetler Birliği sonrası Türkistan coğrafyasında kurulan bağımsız cumhuriyetlerin bağımsız devlet olabilmelerinin en başat unsurları olarak anadili, iletişim dili, alfabe (abece) ve resmî dil gibi meseleler öne çıkmıştır. Ancak, ulusal dil yoluyla ulusal kimliklerini oluşturma ve koruma gayretinde olan bu cumhuriyetlerde Rusçanın uzun yıllar boyunca (yaklaşık 67 yıl) hakimiyeti neticesinde, bağımsızlık ilanlarından sonra dahi Rusça, ortak iletişim dili, edebi dil ve resmî dil olarak varlığını korumayı sürdürmüştür. Bu durum, bağımsız cumhuriyetlerinin ulusal bilinçlerinin ve özgüvenlerinin inşasını bugün dahi zorlaştırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, halihazırda Rusça, Sovyetler dönemindeki geçerlilik, etkinlik ve cazibesini korumaktadır. Rusça eğitim veren okullar ve Rusya ile olan yakın temas varlığını ve etkisini devam ettirmektedir.

1. Amaç

Çalışmanın amacı, Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkelerindeki dil politikaları bağlamında ve Türk Devletleri Teşkilatı'nın mevcut durumdaki, misyon ve gelecek vizyonu çerçevesinde dil politikalarını tartışmak ve bu doğrultuda tespit ve önerilerde bulunmaktır.

2. Yöntem

Çalışmada, Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkelerinin, TDT'nin ve bağlı kuruluşlarının dil politikaları ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle TDT üye ülkelerinin ve nihayetinde TDT'nin ve bağlı kuruluşlarının dil politikalarına değinilecektir.

3. Türk Devletleri Teşkilatı Üye Ülkelerinin Dil Politikaları

Bağımsız Türk cumhuriyetlerinin dil politikalarına tarihsel süreçler bağlamında baktığımızda:

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan ettiği tarih olan 18 Ekim 1991'de, resmî devlet dili olarak Azerbaycan dilini kullanma konusunda uygun şartlar oluşmuştu. Ancak devlet kurumlarının henüz hazır olmaması nedeniyle Rusça resmî dil olma statüsünü devam ettirmiştir. Ancak, Azerbaycan Halk Cephesi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, 15 Mayıs 1992'de Azerbaycan devleti tarihinde ilk kez ana diliyle yönetim gerçekleşmiştir. Aynı yılın aralık ayında, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde resmî dil olarak Azerbaycan dili kabul edilmiş ve söz

Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası

konusu dilin eski adı geri getirilerek ona "Türk dili" adı verilmiştir. Ancak, 1993 yılında Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanlığı döneminde, "Türk dili" terimi yerine resmî çevrelerde "Azerbaycan dili" terimi kullanılmaya başlanmıştır. 1995 yılında kabul edilen anayasa ile Azerbaycan Cumhuriyeti'nin resmî dili "Azerbaycan dili" olarak belirlenmiştir. 2001 yılında Cumhurbaşkanı tarafından alınan bir karar ile Azerbaycan dilinin kullanımındaki eksiklikleri gidermek amacıyla dilin kullanımının iyileştirilmesine yönelik bir plan hazırlanmıştır. Bu çabalar sonucunda, 2002 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devlet Dili Hakkında Kanunu kabul etti. Haydar Aliyev'in bu yasayı imzalamasıyla Azerbaycan dili resmî devlet dili statüsüne kavuştu ve üst düzey devlet kurumlarında kullanılmaya başlandı. Dil politikaları doğrultusunda, 2004 yılında Cumhurbaşkanı tarafından alınan bir karar ile Azerbaycan dilinde Latin alfabesi kullanımı teşvik edildi. Aynı zamanda, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Azerbaycan dilinin imla kurallarını onaylayan bir karar aldı. Devamında, 2007 yılında dünya edebiyatının önde gelen temsilcilerinin Azerbaycan dilinde eserlerinin yayınlanması emri verildi. 2012 yılında, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından küreselleşme ve dilbilimin geliştirilmesi bağlamında Azerbaycan dilinin kullanımını hedefleyen bir Devlet Programı onaylandı. Azerbaycan'ın dil politikaları çerçevesinde, 2018 yılında Azerbaycan dilinin elektronik alanda daha fazla kullanılmasını sağlamak amacıyla bir dizi önlem alındı. Bu bağlamda, Bakanlar Kurulu 2012 tarihli Terminoloji Komisyonu Yönetmeliği'ni onaylayarak ulusal dile destek verme kararı aldı. Aynı yıl içinde Cumhurbaşkanı, Azerbaycan dilinin saflığını koruma ve dilin kullanımını daha da iyileştirme amacıyla alınan tedbirleri içeren bir kararnameyi onayladı. Bu yasal düzenlemeler ve kararlar, Azerbaycan'ın dil politikalarını güçlendirmek ve dil araştırmalarını geliştirmek için uygun koşulları yaratma hedefiyle atılmış adımlar olarak dikkatlere sunulabilir (İbrahimov 2020: 38, 39).

Türkmenistan'ın dil politikası tarihine bakıldığında, ülkenin 12 Nisan 1993'te Azerbaycan'ın ardından Latin alfabesini benimsediği (30 harfli olarak) görülmektedir. Latin alfabesine geçiş süreci ise, özellikle 1995-2000 yılları arasında tamamlanmıştır. Türkmenistan, geçiş sürecini hızlandırmak amacıyla belirli bir dönemde birden fazla sınıfın (ilk-orta-lise) Latin alfabesine geçişini planlamıştır. Bu kapsamda, özellikle tüm sınıfların ders kitaplarının hazırlanması ve basılması konusuna büyük bir önem atfedilmiştir. Devlet dairelerinde Latin alfabesine geçiş zorunlu hale getirilmiş ve aynı şekilde basın ve yayın organlarına da Latin alfabesini benimseme doğrultusunda çağrılarda bulunulmuştur. Özbekistan, Türkmenistan'ın ardından Latin alfabesine geçen bir Türk Cumhuriyeti olmuştur. Millî dil ve alfabeyle ilgili tartışmalar 1980'lerin sonlarına dayanmasına rağmen, alfabe değişikliğine Sovyetlerin dağılmasının ardından gidilmiştir. 2 Eylül 1993 tarihinde alınan alfabe değişikliği sürecinin nedeni, Özbekistan'ın her yönden gelişmesi ve dünya ile iletişim sistemine uyum sağlama amacıyla birlikte gerekli şartların oluşturulması olarak belirtilmiştir. Ancak, geçiş süreci Azerbaycan kadar kısa sürmemiş, 2002-2005 yılları arasında tamamlanması planlanan süreç,

2010 yılına kadar uzamıştır. Bu uzama sürecinde, kararların 1990'larda uygulanmasının zorluğu ve toplumun Latin alfabesine milliyetçi yaklaşımlardan dolayı olumsuz bakması gibi etmenler rol oynamıştır. 2004 yılında başlayan Rusya'ya yakınlaşma politikasının akabinde Avrupa ve ABD ile ilişkilerin kötüleşmesi de geçiş sürecini olumsuz yönde etkilemiştir (Abdieva 2017: 114, 115). Sonuç olarak Özbekistan, Özbekçenin statüsü bağlamında başarılı çalışmalar yürütmüş, Latin alfabesini eğitimde kullanmaya başlamış ve toplum hayatında, özellikle şehirlerde daha yoğun bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir. Sovyetler Birliği döneminde 1929-1940 yıllarında Latin alfabesinin, 1940'tan itibaren ise Kiril alfabesinin kullanıldığı Özbekistan'da, bağımsızlığın ilan edilmesinin ardından 2 Eylül 1993'te Latin alfabesine geçilmesine ilişkin yasa kabul edilmiştir. 31 harf ve ayırma işaretinden oluşan Latin harflerine uyarlanan bu alfabe, 1995'te 29 harfli yeni Latin alfabesiyle değiştirilmiş ve 1993'teki alfabede kullanılan ş, ç, ö ve ğ harfleri yerine sh, ch, o' ve g' harflerine yer verilmiştir.² Ancak, Latin alfabesine geçişten günümüze kadar Kiril alfabesi de yaygın olarak kullanılmaya devam etmiştir. Bu durum, anadili ve yabancı dil olarak Özbekçenin öğrenimini zorlaştırmaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde ise Kazakça, 1989 yılında çıkan dil yasasıyla devlet dili olarak kabul edilmiş, Rusça ise değişik etnik gruplar arasında ortak iletişim dili olmuştur. 28 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren anayasa ile Kazakça ve Rusça arasındaki statü tanımları 1989 yılındaki hâliyle bırakılmış, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kazakça bilmeyi zorunlu kılan bir şart getirilmiştir. 30 Ağustos 1995 tarihinde kabul edilen yeni anayasayla Rusça, resmî dil statüsü kazanmıştır. Ancak, Rusça, devlet kurumlarında ve yerel yönetimlerde fiili olarak Kazakça ile eşit düzeyde kullanılması öngörülen bir dil olmuştur. Kazakistan'ın millileştirme politikasının bir ayağı "Kazaklaştırma" politikası olmuştur. Bu politikada asimetrik iki dilliliği ortadan kaldırarak, Kazakçanın ötekileştirme sürecinin tersine çevrilmesi amaçlanmıştır. Kazakistan'ın kurucu Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Rusçanın bilim, eğitim ve yönetim alanlarındaki baskın durumunu kaybetmesi maksadıyla eğitim, bürokrasi ve iletişim alanlarında Kazakça hususunda yavaş fakat emin adımlarla yol almıştır. Söz konusu adımlarla Kazakça öğrenen Kazak Türkleri ve Rusların sayısında artışlar yaşanmıştır. Latin alfabesine ilişkin adımların ötelenmesi, Rus "tarafтары" vatandaşlara dönük "yumuşak" bir resmî politikanın parçası olarak değerlendirilebilir. Ancak, bütün bunlara rağmen, Kazakistan'daki Latin alfabesine geçiş süreçleri devam etmektedir. Toplumsal hayatın içindeki iki dillilik Kazakça ve Rusça özelinde sürmektedir (Landau vd. 2011: 57-78, 85-87,97-116, 147).

Kırgızistan'da 2013 yılından bu yana Kırgızca'yı geliştirme ve toplum hayatındaki rolünü güçlendirme gayretleri artmıştır. 1 Temmuz 2013 tarihinde yayınlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle birlikte, dil politikası geliştirmede öncelikle ve öncelikli tedbirler belirlenmiştir. Kararname ile oluşturulan çalışma grubuyla 2014-2022 yılları arasında

² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbekistan-1993te-baslayan-gecis-surecinin-ardindan-2023te-tamamen-latin-alfabesine-gececek/2199696> (Erişim Tarihi: 25.09.2024).

kapsayan, Ulusal Devlet Dilini ve Kırgız Cumhuriyeti Dil Politikasını Geliştirme Programı gerçekleştirilmiştir. Bu programla, devletin dili olan Kırgızca'yı öğrenmek bütün Kırgız vatandaşlarının görev ve sorumluluğu olduğu ve vatandaşların toplum hayatına aktif katılımının, rekabet gücünü belirleyen teşvik edici bir unsur olması gerektiği ortaya konulmuştur. Söz konusu programın amacı, Kırgızca'nın devlet dili olması ve devlet dilini desteklemek olmasına rağmen Kırgızca, özellikle devlet yönetiminde, resmî yazışmalarda ve yüksek öğretimde yayınlanamamıştır. Toplum hayatının bütün alanlarına yayılmak istenen ve aynı zamanda, Kırgızistan'da yaşayan diğer etnik unsurların ana dillerini de korumak ve bunların öğretim ve gelişimi için gereken şartları sağlamak hedefinde olan programla birlikte Kırgızların ana dili, bu dilin ikinci ve yabancı dil olarak öğretimi ve bu süreçlerin altyapısının geliştirilmesi ile ilgili standartların belirlenmesi, programın maksatları arasında yer almıştır. Üç aşamada gerçekleştirilen programda, 2014-2016 yılları arasında Kırgızca dil bilgisini ölçmek amacıyla "Kırgıztest" programı geliştirilmesi, Kırgızca öğretim merkezleri kurulması, eğitim öğretimin bütün aşamalarında Kırgız devlet diliyle eğitim öğretimin altyapısının kurulması, 2017-2018 arasında devlet görevlileri için Kırgızca dilbilgisi sertifika sisteminin yaygınlaştırılması ve son aşamada (2019-2020) ise, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında yazışmaların devlet diliyle, yani Kırgızca ile yapılması hedeflenmiştir. 2013 yılında, yukarıda ana hatları ifade edilen program yürürlüğe alınmak istenmiş, Kırgız meclisinden (Cogorku Keneş) geçirilmiştir. Kırgız Cumhuriyeti'nde devlet görevinde bulunan kişilere Kırgızca bilme zorunluluğu getiren ve bu sorumluluğu yerine getirmeyenlere yönelik cezaların uygulanmasını öneren yasa, Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmamıştır.³ 2018 yılından itibaren, bu programlar çerçevesinde kamu görevlileri dil sınavına tabi tutulmaya başlanmıştır. Ancak, burada sadece Rus görevlilerin Kırgız dilini öğrenmeleri değil, Kırgızca bilenlerin Rusça bilgilerini artırmak da hedeflenmiştir. Ayrıca, birtakım devlet görevleri için, bu iki dilin yanında İngilizce de istenmektedir (Abdieva 2017: 112, 113).

2017 yılında Kazakistan'ın Latin alfabesine geçiş çalışmalarına başlaması Kırgızistan'ı da harekete geçirmiş ve Kırgız meclisinde bu husus gündeme getirilmiştir. Latin alfabesine geçiş için öncelikle Latin alfabesi uzmanları yetiştirmek gerektiği önerilmiştir. Söz konusu alfabe değişikliğinin belli bir süreçte gerçekleşeceği, ancak bir ihtiyaç olduğu, yeni teknolojilerin geliştirilmesinde kolaylık sağlayacağı ve aynı zamanda Kırgız milli kimliğinin korunmasına katkısının olacağı vurgulanmıştır.⁴ Ancak bu ülkelerde Rus nüfusunun çokluğu, Rusçanın ikinci resmî dil olarak anayasalarında bulunuşu, ayrıca Rusçanın toplumsal hayattaki kullanım sıklığı gibi nedenlerle Latin alfabesine geçiş zorlaşmaktadır (Şahin 383). Sovyetler Birliği döneminde üst kimlik olarak benimsenen Rusça, Kırgızistan'da hâlâ ortak

³ https://www.vb.kg/doc/234861_vlasti_kyrgyzstana_vzialis_razvivat_gosydarstvennyy_jazyk.html (Erişim tarihi: 22.07.2023)

⁴ <https://www.caa-network.org/archives/10277> (Erişim tarihi: 22.07.2023)

iletişim dili olarak kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalar, Rusçanın günlük yaşamda ve sosyal hayatta hala önemli bir rol oynadığını, özellikle iş dünyası ve eğitimde ciddi bir ayrıcalık sağladığını göstermektedir (Saraç ve Can Emir, 2022: 187).

Sonuç olarak, Türk Devletleri Teşkilatı'na üye ülkelerde dil politikaları, bağımsızlık yıllarından itibaren çeşitli yasalarla desteklenmiş ve ulus devlet anlayışı doğrultusunda şekillendirilmiştir. Bu süreçte alfabe değişiklikleri, ana dilin öğretimi, millîleşme çabaları ve güncel yaklaşımlar öne çıkarken, devlet yöneticileri, kamu, medya ve basın organlarının millî bilinç ve ana dil politikalarına yönelik adımlar atılmıştır. Türkiye ise, diğer Türk devletlerinden farklı bir süreç geçirmiştir; bağımsızlığının kesintiye uğramaması ve harf devrimi gibi net dil politikaları bu durumu açıklayabilir. Diğer üye ülkelerde ise Sovyet sonrası Latin alfabesine geçiş süreci başlamış olsa da Sovyetlerin asimilasyon politikalarının etkileri, çok etnikli yapı ve eğitimdeki çeşitlilik, uluslaşma ve ana dil gelişimini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir (Koparan, 2023, ii, iii).

5. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Dil Politikasının Değerlendirilmesi

1992 yılında, "Türkçe Konuşan Ülkeler Başkanları" adıyla Ankara'da düzenlenen toplantı ile başlayan süreçte, 2010 yılında Türk Keneşi Sekreteryası kurulmuş ve 12 Kasım 2021'de Türk Devletleri Teşkilatı adını almıştır. Burada dikkati çeken husus ise, Türk dilli devlet başkanlarının bir araya gelmesiyle başlayan sürecin (Buyar, Ünal, 2022: 4) uluslararası bir örgütü doğurmuş olmasıdır. Bu dönüşüm süreci, dünyada uluslar üstü yapıdaki tek örgüt olan Avrupa Birliği'nin kurulma süreci ile karşılaştırıldığında durum farklıdır. Winston Churchill'in Avrupa'da kalıcı barış için Fransa ve Almanya arasındaki düşmanlığın sona erdirilmesi ve iş birliğiyle bir "Avrupa Birleşik Devleti" kurulmasına yönelik çağrısının ardından, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından hazırlanan plan devreye sokulmuş ve bu plana göre, kömür ve çelik üretimi, iki ülkenin birlikte kuracağı uluslar üstü bir örgüt tarafından yönetilmesi planlanmış ve bu örgüte diğer demokratik Avrupa ülkelerinin katılımına açılmıştır (bk. Fişne, 2003: 59; Weigall, 1992: 55-57). Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin hayata geçirilme serüveninde kırılma noktası Kömür Çelik Birliği'nin kurulması, yani *ekonomi-politik* iken, Türk Devletleri Teşkilatı için "Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi" adı ile başlayan süreçte *dil-politik* olmuştur denilebilir.

Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi ile 1992 yılında başlayan sürecin bir sonucudur. Avrupa Birliği'nin yapısında bir dil birliği olmayışına çözüm olarak geliştirdiği *farklılıkta birlik* düşüncesi, uzlaşma kültürü ile temelleri atılmış bir birlik için yerinde bir düşünce olarak görünmektedir. Türk devletleri için ise *uzlaşma, farklılıkta birlik* yerine, *aynılıkta birlik* üzerine inşa edilebilir. Türk devletleri için *aynılık*, en başta *dil* için söz konusudur. Türk Birliği'ni zaruret haline getiren sebepler arasında, AB'nin kuruluş dinamikleri arasında olduğu gibi, ortak tehditlere karşı mücadele olsa da AB'den farklı ve çok daha avantajlı yönlerden biri, Türk Birliği'nin ortak bir dile sahip olmasıdır. Bu durumda

Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası

Avrupa Birliği'nin *farklılıkta birlik* düşüncesinin aksine, ortak dil, din ve tarihin oluşturduğu kültürel kalıtımın Türk Birliği oluşturmada bir başat unsur olma durumu söz konusudur. Ulaştırulacak Türk Birliği modelinde ilk uzlaşma maddesi *dil birliği* olmalı denilebilir.

1993'te Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) toplumların kültürel yakınlaşmasını teşvik etmek amacıyla kurulmuş, ortak kutlamalar ve anmalar aracılığıyla halklar arasındaki bağların güçlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, Türk dünyasında belirli şehirler, kültürel faaliyetlerin merkezi olarak seçilmiş ve bu şehirlerde çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Türk düşüncesi içindeki birliği pekiştirmek üzere ortak bir alfabe kullanımı önerilmiş, bazı Türk cumhuriyetlerinin Latin alfabesine geçişi teşvik edilmiştir. Ancak, 1990'larda bu yönde somut bir mekanizma oluşturulamamış ve söz konusu girişimler tam olarak sonuç vermemiştir. Azerbaycan, Latin alfabesini benimseyen ilk Türk cumhuriyeti olurken, onu Türkmenistan takip etmiş, Özbekistan 2019'da Kazakistan ise 2023-2031 yılları arasında Latin alfabesine geçmeyi planlamıştır (Tekir, 2023: 1088).

Şahin'e göre, yaklaşık yüzyıl öncesinde, dönemin önde gelen düşünürleri tarafından ortak Latin alfabesi kullanımı konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır. Ortak bir iletişim dili oluşturma yolunda atılacak adımlar da büyük ölçüde netleşmiş görünmektedir. Öncelikle Türk lehçelerinden birinin seçilip, tüm Türk devletlerindeki eğitim kurumlarında öğretilmesi gerekmektedir. Bu iki meselede karar alıp bunları hayata geçirecek olanlar, bağımsız Türk devletlerinin siyasi liderleri olacaktır. Bugün, genel Türk dilbilimcilerinin bu iki konuyu izleme ve gündemde tutma sorumluluklarının yanı sıra, ele almaları ve çözüm önerileri geliştirmeleri gereken diğer kritik sorunlar olduğu söylenebilir. Türk coğrafyalarını her geçen gün birbirinden daha da ayıran terim problemi, bir asırdır konuşulan "ortak Latin alfabesi" meselesinden daha az önemli değildir. Çünkü, ortak Latin alfabesine geçiş yazışma birliği ve okuma kolaylığı sağlarken, dil birliğini garantilemeyecek ve lehçeler arasındaki mesafeyi daraltamayacaktır. Ancak, terim birliğinin oluşturulması; sanat, bilim ve spor gibi yüzlerce alanda binlerce, hatta on binlerce ortak kelime kullanımı anlamına gelecek ve bu, ilk olarak Türk coğrafyaları ve lehçeleri arasında bir yakınlaşma sağlayıp, akabinde dil birliğine giden yolu açacaktır (2023: 126).

Koparan'a göre, Kazakistan ve Kırgızistan'da Rusçanın resmî dil olarak anayasal statüye sahip olması, TDT'ye üye ülkelerin ana dillerinin gelişimini engelleyen bir faktör olarak görünmektedir. Resmî evrakların büyük bir kısmının Rusça hazırlanması, millî dil politikalarıyla uyumsuz bir durum oluşturmakta, dolayısıyla bu ülkelerde Rusçanın resmî dil statüsünün yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, üye ülkeler arasında yalnızca Kırgızistan'ın Latin alfabesine geçmemiş olması, iletişim ve birliği güçlendirme açısından bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Kırgızistan'da Latin alfabesine geçiş sürecinin başlatılması yerinde olacaktır. Yabancı dille eğitim veren kurumların yaygınlaşması da üye ülkelerde Türk dilinin kullanımını zayıflatmaktadır. Bu nedenle, yabancı dille eğitim

veren okulların sınırlandırılması ve ana dili esaslı bir eğitim sisteminin benimsenmesi gerekmektedir. Üye ülkelerde ana diliyle eğitim veren kurumların materyal ve içerik açısından yetersiz olduğu söylenebilir. Bu bağlamda eğitimde içerik geliştirme çalışmalarının yapılması bir zorunluluktur. Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde ortak tarih ve edebiyat kitabı çalışmaları dil öğretimi bağlamında geliştirilmeli, lehçelerin öğretimine yönelik çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır. Üye ülkelerde Rusçanın ortak iletişim dili olarak kabul edilmesi, Türk lehçelerinin öğrenilmesi bakımından bir sorundur. Bu bağlamda, Türkiye Türkçesinin esas alındığı ortak bir iletişim dili oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Dil politikaları sadece siyasi kararlarla değil, toplumsal kabul ve medya desteğiyle de güçlendirilmelidir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın tarihî gelişim süreci göz önüne alındığında, üye ülkeleri ve genel olarak teşkilatı kapsayan bilimsel araştırmalar yapılmalı ve bu sonuçlar teşkilatın dil politikalarının geliştirilmesinde kullanılmalıdır (2023: 174-175).

1991 yılında, Türk devletlerinin bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından, Marmara Üniversitesi tarafından bu konu üzerine bir sempozyum gerçekleştirilmiş, ancak bu etkinlikten sonra elle tutulur bir gelişme yaşanmamıştır. 26-27 Eylül 2022 tarihlerinde Bursa'da gerçekleştirilen Türk Dünyası Ortak Alfabe Çalıştayı'nda, Türk dili konuşan ülkelerin ortak bir alfabeye geçiş yapmalarını kolaylaştırmak amacıyla TDT çerçevesinde bir Ortak Alfabe Komisyonu'nun oluşturulması karara bağlanmıştır. İsmail Gaspıralı'nın ünlü "dilde, fikirde, işte birlik" anlayışından ilham alınarak kurulan bu komisyon, TDT üyesi ülkeler arasında kültürel entegrasyonu teşvik eden önemli projelerden biri haline gelmiştir. Bu gelişmelerin devamında, 29 Mayıs 2023'te Astana'da, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Sekreterliği, Türk Dil Kurumu ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun desteği ile Türk Dünyası Ortak Alfabe Komitesi'nin katılımıyla gerçekleştirilen Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu'nun ilk toplantısı ile komisyonun resmî olarak çalışmalarına başladığı bildirilmiştir. Komisyonun temel görevi, Türk devletlerinin dil birliğini teşvik edecek şekilde ortak bir alfabeye geçiş yapmaları yönünde çalışmalar yürütmek olmuştur.⁵

Türk Akademisi Başkanı Şahin Mustafayev, yukarıda bahsedilen girişimin amacının, tüm Türk halklarına bir alfabe zorla kabul ettirmek olmadığını, alfabenin oluşturulmasıyla ilgili ortak ilkeleri belirlemek olduğunu vurgulamıştır. Kazakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Kanat Tumis, ortak alfabe üzerinde anlaşmanın Türk Devletleri Teşkilatı üye ülkelerinin Devlet Başkanlarından gelen bir talimat olduğunu belirterek, bu çabanın dillerin benzerliği üzerinden Türk halkları arasında işbirliğini güçlendirme açısından büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmiş, Bilim ve Yüksek Öğretim Bakanlığı Dil Politikası Komitesi Başkanı Erbol Tileşov, Kazakistan'ın Latin alfabesine geçiş sürecine işaret ederek, ortak alfabenin dilsel bağların korunmasında önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir. Uzmanların görüşlerinin

⁵ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turk-devletleri-ortak-alfabe-komisyonu-kurdu-717570.html> (Erişim Tarihi: 26.02.2024).

dinlendiği tematik oturumlar sonrası, komite üyeleri "Türk Dünyası 2040 Vizyonu" belgesinde belirlenen amaçlara ulaşmak için yapılacak adımlar konusunda mutabık kalmışlardır. Türk Akademisi Başkanı Şahin Mustafayev'in yönettiği dördüncü oturumda, toplantının sonuç bildirgesi onaylanmış ve Türk devletlerinin alfabelerinin uyum sağlaması gerektiği ve Latin alfabesine geçiş yapmak isteyen Türk devletlerine destek verilmesi kararlaştırılmıştır. Komitenin asıl amacı, ortak alfabe sorunsuz ve aşamalı bir geçiş için gerekli ön hazırlıkları yapmak ve Türk halklarının gelişimine ve etkileşimine katkı sağlamak olarak belirtilmiştir.⁶ Bu konuda son gelişme, Kazakistan'ın başkenti Astana'da bulunan Türk Akademisinden yapılan açıklama ile olmuştur. Açıklamada, Türk Akademisi ve Türk Dil Kurumu işbirliğinde 9-11 Eylül 2024 tarihlerinde Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonunun 3. toplantısının yapıldığı bildirilmiş ve Türk Akademisi, Türk Devletleri Teşkilatının (TDT) kurduğu Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu'nun 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştığı duyurulmuştur. Açıklamada: "Bu özverili çalışmanın sonucunda, 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaşıldı. Önerilen alfabedeki her harf, Türk dillerinde bulunan farklı fonemleri temsil etmektedir." ifadeleri kullanılmıştır.⁷

Bütün bunların yanında, amaçlarından biri üye devletler arasındaki ortak kimlik, kültür ve dil birliğinin getirdiği özel dayanışmayı değerlendirmek (Ekici, 2022: 325) olan Türk Devletleri Teşkilatı'nın, dil birliği temelinde kurulmuş olan bir örgüt olarak, Türk Devletleri üye ve gözlemci ülkeleri arasında ortak dil kullanımına dönük adımlar atması, TDT'nin bütünleşme süreçlerini hızlandıracaktır.

Türk Devletleri Teşkilatı'nda üye ülkeler tarihsel bağları, ortak dili, kültürü ve adetleri temel alarak bir anlaşma imzalayıp birlikte hareket etme sözü vermiş ve güvenlik ile barışın korunması konusunda hemfikir olmuşlardır. Türk Devletleri arasındaki yakınlaşmayı ve ortak bir vizyonla hareket etmeyi mümkün kılan "paylaşılan dil, tarih ve kültürel miras" olmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı ikinci zirvesinde kültürel meseleler tartışılmış ve ilgili kurum-organizasyonların kurulması bu toplantıda gerçekleştirmiştir. Ancak, Türk kültürü ve dilini odak noktası haline getiren ilkelerle bir araya gelen Türk cumhuriyetleri, Rusya sınırları içindeki diğer Türk halklarının kültür ve dil sorunlarına karşı sınırlı bir etkinlik göstermiştir. Bilinir ki, Türk kültürü ve dili ile ilgili unsurlar üye devletlerin sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple, Türklüğün özünü taşıyan her öğenin bu organizasyonun ilgi alanında olması beklenir. Gerçekten de Türk Devletleri Teşkilatı ile bağlantılı olan TÜRKSOY, kültürel faaliyetlere odaklanmış durumdadır. Türk Kültür Dünyası'nın bir temsilcisi olarak, 1996

⁶ <https://www.kazakistan.kz/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-astanada-toplandi/>, Erişim Tarihi: 27.02.2024.

⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-dunyasi-ortak-alfabe-komisyonu-34-harften-olusan-ortak-turk-alfabesi-onerisi-uzerinde-uzlasti/3327364> (Erişim Tarihi: 12.09.2024).

yılında UNESCO ile imzalanan protokol kapsamında TÜRKSOY, "kültürel çeşitliliğin korunması", "somut olmayan kültürel mirasın muhafazası" ve "kültürler arası yakınlaşma" gibi konularda aktif bir rol üstlenmiştir. Aynı şekilde, BM, Avrupa Konseyi gibi uluslararası kurumlarla işbirliği anlaşmaları çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir (Akınar, 2022: 201).

TÜRKSOY'un yanında, 3 Ekim 2009 tarihinde Nahçıvan'da gerçekleştirilen Türk Dili Konuşan Ülke Liderlerinin Dokuzuncu Zirvesi'nde, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından, Türk dünyasını konu alan çalışmalar için uluslararası bir araştırma enstitüsü kurulması teklifinde bulunulmuştur. 23 Ağustos 2012'de Bişkek'te yapılan İkinci Zirve'de, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye, dil, edebiyat, kültür ve tarih gibi alanlarda ortak çalışmaları yönlendirmek ve antik Türk uygarlığını orijinal kaynaklar üzerinden araştırıp insanlığa katkılarını incelemek amacıyla Türk Akademisi'nin kurulmasına yönelik bir anlaşma imzalamışlardır. Bunun öncesinde 20 Ekim 2011 tarihinde, "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Çalışma Yönergeleri" onaylanmış ve bu yönergeler 21 Ekim 2011'de Türk Dili Konuşan Ülkeler'in (TDKÜ) Liderleri tarafından kabul edilmiştir. Yönergelerin ilk maddesine göre, TDKÜ'ye katılmak isteyen bir ülke, katılım dilekçesi ile Dönem Liderine müracaat edebilir. Bu maddede, TDKÜ'nün üye yapısının Türk dili konuşan ülkelerden oluşacağı belirtilmektedir. Söz konusu maddeye dayanarak, TDKÜ'nün kuruluş hedefleri doğrultusunda, bir ülkenin üye olabilmesi için Türk dili konuşması gerektiği şart koşulmuştur. Ülkelerin resmî dilleri kendi Anayasaları ile belirlendiğinden, TDKÜ'ye üyelik için bir ülkenin Anayasasında Türk lehçelerinden veya yazı dillerinden birinin resmî dil olarak yer alması gerekmektedir. Söz konusu adım, dil politikası bağlamından Türk Devletleri Teşkilatı'nı Avrupa Birliği'nden farklı bir yere konumlandırmaktadır (Erkiner, 2022: 228, 237).

Uluslararası ilişkilerde sosyal inşacılık teorisi, normlar, kültürel değerler, müşterek tarih ve dil gibi öğeleri önemseyerek, Türkiye ile Türk dünyası arasındaki bağları açıklamada yardımcı olmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın ileriye dönük gelişimine ilişkin projeksiyonlarda, belirli konuların özenle değerlendirilmesi şarttır. Bir araya gelmiş çok sayıda bağımsız devletin oluşturduğu bu çatı altında, devletlerin kendi menfaatleri kaçınılmaz olarak ele alınacaktır. Ancak, bu organizasyonun temelini oluşturan müşterek dil, tarih ve benzeri normatif bağlar, üye ülkelerin bireysel çıkarlarını aşan ortak bir menfaat dengesi oluşturmayı mecburi kılmaktadır. Dil, tarih ve kimlik gibi temeller üzerinde şekillenen bütünleşme süreçlerinin, her bir üyenin menfaatlerini dikkate alan sağlam temellere oturması için gerekli koşulların karşılanması önem arz etmektedir (Akçapa, 2023: 475, 485).

12 Kasım 2021'de yayınlanan 121 maddelik bildiri ile kurulan Türk Devletleri Teşkilatı'nın dil politikaları yaklaşımını daha iyi anlamak için, bildirideki maddeleri söz konusu bağlamda değerlendirmek faydalı olacaktır:

Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası

71. Madde: Yeni ortaya çıkan ve gelişmekte olan medya platformları ile ulusal televizyon kanalları ve haber ajansları arasındaki iş birliğini güçlendirmeyi, belirlenen kategorilerdeki değişim programları ve video içerikleri için Ulusal TV Kanalları arasında oluşturulan Ortak FTP Havuzu'nun potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı destekliyoruz.

Yukarıdaki madde doğrudan dil politikası ile ilgili olmasa da diğer bazı maddelerde olduğu gibi, söz konusu madde gerçekleştirildiğinde ortak dil için önemli bir adım atılmış olacaktır. Çünkü, Ulusal TV kanalları arasında yapılacak iş birlikleri sayesinde, ortak yayınların altyazılı olarak yayımlanmasıyla birlikte, bugün seyredilen programlar gibi (diziler, filmler vb.) karşılıklı izlenen TV yayınlarının sayısı artırılmış olacaktır. Bildirinin 72. ve 73. Maddeleri söz konusu ortak yayıncılığı örnekendirerek açıklamaktadır:

72. Madde: Türk Konseyi Onursal Başkanı ve Kazakistan Cumhuriyeti Birinci Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in "Büyük Bozkırın Yedi Özelliği" başlıklı makalesine dayanan "Bozkırın Yedi Özelliği" adlı ortak belgesel film projesinin üretimini, Türk dünyasının zengin kültürünü ve öne çıkan şahsiyetlerini bir araya getirme amacıyla destekliyoruz. Bu projenin yapımını takdir ediyor ve benzer inisiyatiflerin başlatılmasını teşvik etmeyi hedefliyoruz. Ayrıca, Türk-Özbek yapımı Mendirman Celaleddin televizyon dizisi ve TRT Avaz'ın "Köklerin İzinde" adlı belgeselini de takdirle karşılıyoruz.

73. Madde: Kazakistan'ın kurmayı planladığı ve merkezi Türkistan şehrinde olacak olan uluslararası TV kanalının kuruluş girişimini önemsiyoruz.

76. Madde: İstanbul'da 3-4 Kasım 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen Eğitim ve Bilim Bakanları Altıncı Toplantısı'nın sonuçlarını onaylıyoruz ve 2022 yılında Türkiye'de düzenlenecek olan Orhun Eğitim Değişim Programı Yönetmeliği'nin Üye Devletlerin eğitim uzmanlarına yönelik kabulünü memnuniyetle karşılıyoruz. Ayrıca, 2022 yılında Kazakistan'da düzenlenecek olan Üçüncü Öğrenci Değişim Programı için Üye Devletlerin ortaokul/liseleri arasında gerekli tedbirlerin alınması talimatını veriyoruz.

Bildirinin 76. Maddesinde bahsi geçen Orhun Eğitim Değişim Programı Yönetmeliği'nin kabulü neticesinde uygulanacak değişimler sayesinde karşılıklı dilsel iletişimler gerçekleşecek ve bu vesileyle ortak iletişim dili gelişmesine katkı sağlanacaktır. Türk öğrenciler, dillerinin aynı olduğunu bizzat keşfedecek ve Türk Birliği'nin siyasî olarak gerçekleşmesine inançları artacaktır.

77. Madde: Türkiye Maarif Vakfı (TMF) okullarının Türk Dünyasındaki etkili çalışmalarını takdir ettiklerini ve Üye Devletlerin ulusal yasal düzenlemelerine uygun bir şekilde, TMF okullarının kuruluş prosedürlerini kolaylaştıracaklarını not ediyoruz.

77. Maddenin dolaylı etkisi sonucunda, Türkiye Maarif Vakfı'nın okullarında eğitim öğretim gören Türk öğrencilerin, birbirleriyle iletişimleri ve gösterilen Türkçe dersler yoluyla ortak iletişim dilinin oluşmasına yardımcı olmaları söz konusudur.

78. Madde: Türkistan'da 26 Ekim 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen Türk Üniversiteler Birliği (TÜRKÜNİB) 5. Genel Kurulu'nun sonuçlarını destekliyor, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye'den yeni üniversitelerin katılımını memnuniyetle karşılıyor ve Orhun Değişim Programı kapsamında iş birliği alanlarını genişletme ve zenginleştirme çağrısında bulunuyoruz.

Söz konusu 78. Maddenin işlevsel olarak kullanılması ve Avrupa Birliği'ndeki "Erasmus" da olduğu gibi bir hareketliliğe dönüşmesiyle birlikte bilimsel iş birlikleri ve işgücü alışverişi hızlanacaktır. Bunun doğal sonucu, ortak dilin keşfedilmesi ve oluşturulmasına altyapı oluşturulacaktır.

79. Madde: Türk Akademisi temsilcilerinden ve Üye Devletlerinin ilgili kuruluşlarının temsilcileri ile bilirkişilerinden oluşacak komisyonun, *Ortak Türk Tarihi*, *Türk Dünyası Coğrafyası* ve *Ortak Türk Edebiyatı* ders kitaplarının hazırlanmasında son aşamaya geçiş çalışmalarının hızlandırılmasını teminen kurulması kararını takdir ettiklerini;

79. Maddede bahsedilen komisyonun, bahsi geçen yayınları lehçelerin kendi yazı dilleriyle oluşturacağı görülmektedir. Bu ilk adım, daha sonraki aşamalarda ortak yazı dili ile de bu yayınların hazırlanmasının temelini oluşturmuş olacaktır.

82. Madde: Bişkek'te 29 Kasım 2019 tarihinde ve Taşkent'te 20 Eylül 2021'de gerçekleştirilen Üye Devletlerin Gençlik ve Spordan Sorumlu Bakanlarının Dördüncü ve Beşinci Toplantılarında alınan kararları destekliyor ve Türk Konseyi Çok Taraflı ve İkili Gençlik ile Gençlik Çalışanları Değişim Programlarına yönelik iş birliği mutabakatını artırmak amacıyla yapılan anlaşmanın imzalanmasından duydukları memnuniyeti ifade ediyoruz.

Özellikle gençler arasındaki etkileşim ve iletişimin artırılması maksadıyla yapılması desteklenen söz konusu 82. Madde, dil ilişkilerinin artmasına ve özellikle ortak konuşma dilinin oluşumuna ve gelişimine katkı sağlayacaktır.

12 Kasım 2021'de kurulan Türk Devletleri Teşkilatı'nın Türk Birliği'ne dönüşmesi yolunda, Türk devletleri arasında ortak yazı dili, ortak iletişim dili, ortak terim dili ve ortak alfabeye geçişi sağlamak gibi hususlar, 121 maddelik bildiriye doğrudan yer almamış olsalar da gündemdeki yerlerini korumaya devam edecek ve süreç içinde hayata geçirilebilecek konu başlıkları olarak durmaktadır diyebiliriz.

Kaynakça

Abdieva, Rakhat. 2017. "Bağımsızlıklarını Kazandıktan Sonra Türk Cumhuriyetlerinin Dil Politikaları ve Türkiye ile Ortak Dil ve Ortak Alfabe Çalışmaları". *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRK LAD)* 1(2): 104-119.

Akçapa, Mevlüt. 2023. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11(34): 473-491.

Türk Devletleri Teşkilatının Dil Politikası

- Akpınar, Burcu. Güçlü. 2022. Arktik ve Sub-Arktik Bölgede Yaşayan Türk Halklarının/Türkçe Konuşan Halkların Kültürel/Dil Güvenliğinin Sağlanmasında Türk Devletleri Teşkilatı'nın Rolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 181-216.
- Buyar, Cengiz ve Ünal, Uğur. 2022. "Contribution of Organization of Turkic States Members to World Heritage at a Time of Cultural Convergence from the Past to the Future." *Bilig* (100): 1-35.
- Erkiner, Hakkı Hakan ve İlayda ERAY. 2022. "Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 217-250.
- Ekici, Kübra Deren. 2022. "Türk Devletleri Teşkilatı ve Tarihçesi". *TURAN-SAM Dergisi*, (53): 325-328
- Fişne, Mustafa. 2003. *Avrupa Birliği'nin Doğuşu ve Gelişimi. Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye*, Ed. Kar, Arıkan, İstanbul: Beta Yayınları.
- Hogan-Brun vd. 2012. *Language Policy Management in the Former Soviet Sphere. The Cambridge Handbook of Language Policy*, ed. Spolsky, Cambridge: Cambridge University Press.
- Horata, Osman. 2007. "Türk Dünyası'nın Kültürel Ufukları: Tarihsel Bağlam İçinde Genel Bir Değerlendirme." *Bilig* (82): 117-131.
- İbrahimov Elçin. 2020. "Azerbaycan'da Dil Politikalarının Toplumdilbilimsel Paradigmaları". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 0(50): 27-41.
- Johanson, Lars. 2001. *Türk Dünyası'nın Sınırları: Türk Topuluklarının Gelişmesinde Bağlayıcı ve Ayırıcı Unsurlar*. Çev. Nurettin Demir, *Türkbilig* (2): 168-177.
- Koparan, Betül. 2023. "Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkelerin ana dili eğitiminin dil politikaları bağlamında incelenmesi". Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Landau, vd. 2011. *International Library of Central Asia Studies: Language Politics in Contemporary Central Asia: National and Ethnic Identity and the Soviet Legacy*, Bloomsbury Publishing
- Öztürk, Zamira. 2020. "Özbekistan'da Dil Politikası: Standartlaşma ve Modernizasyon". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Purtaş, Fırat. 2011. Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi-Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.
- Purtaş, Fırat. 2017. "Cultural Diplomacy Initiatives of Turkic Republics". *Perceptions: Journal of International Affairs*, 22(1): 91-114.
- Saraç, Hanife ve Can Emir, Badegül. (2022). Kırgızistan'da Dil Politikaları ve Ulus İnşası. Türk Dünyasında Ulus İnşası, Ed. Alptekin, Musa Yavuz ve Çevik, Zeki, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Şahin, İbrahim. 2023. Türk Devletler Teşkilatı, Türklüğün Geleceği ve Terim Meselesi: Ata Mirası Temelinde Ayrıştıran Değil Birleştiren Teriminoloji Geçiş. *Avrasya Terim Dergisi*, 11(3): 124-134.
- Tekir, Gökhan. 2023. Türk Devletleri Teşkilatının Yeni-İşlevselcilik ve Devletlerarasıcılık Teorileri Bağlamında Değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2): 1084-1097.
- Weigall, David. 1992. *From Messina to the Treaty of Rome, The Origins and Development of European Community*. Ed. Peter Stirk. UNKNO Publishig.

